

Între sinceritate și impresionarea Consiliului Europei

RENATE WEBER

Adoptată de către Comitetul de Miniștri la 5 noiembrie 1992, **Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare** poate fi considerată cel mai amplu instrument de protecție a minorităților lingvistice sau naționale existent la nivelul Consiliului Europei¹. Ea este, fără îndoială, mai elaborată decât Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale, aceasta din urmă conținând mai mult prevederi programatice, decât articole de lege aplicabile ca atare în dreptul intern.

Cită de la un capăt la altul, **Carta** poate să pară drept instrumentul care răspunde aspirațiilor minorităților lingvistice sau naționale. Cred că așa este ea văzută de către UDMR, care a invocat-o ca standard atît în *Proiectul de lege privind minoritățile naționale și comunitățile autonome*, din 1993, cît și în *Programul adoptat de către Congresul al IV-lea*, din 1995. Îndrăznesc să afirm însă, spre dezamăgirea multora, că este o falsă impresie. În cazul României, ceea ce la prima citire pare minunat poate să devină la ratificare doar consfințirea internațională a ceea ce deja există în legislația internă. Poate puțin mai mult decât atît, și în nici un caz la nivelul anterior perioadei 1990-1995. De aceea simt nevoia să-i avertizez pe cititori de la început, avînd în vedere ultimele evoluții (involuții) legislative din România în domeniul protecției minorităților naționale, că ratificarea **Cartei** (înțelegînd prin aceasta încorporarea ei în dreptul nostru intern) nu va determina nici o schimbare spectaculoasă a folosirii limbii materne a diferitelor minorități naționale față de situația actuală. Să mă explic:

Carta solicită statelor ca la ratificare să aleagă 35 de paragrafe sau subparagrafe privind drepturi substanțiale, din cele peste 60 de existente, multe subparagrafe conținînd cîte 3—4 alternative, din care unele reprezintă prevederi

foarte largi, iar altele sînt minime. Este firesc să fie așa, pentru că documentul se adresează unei Europe ale cărei state au situații dintre cele mai diferite. Luate în ansamblu, aceste prevederi, chiar și numai cele minime, reușesc să garanteze ceea ce s-a considerat esențial: supraviețuirea minorităților și limbilor minoritare sau regionale. Dar de la supraviețuire la afirmarea deplină a identității, la considerarea specificității minorităților ca pe ceva firesc (limba fiind un element esențial), este un drum foarte lung. Parcurgerea lui este determinată nu numai de tradițiile diferite ale fiecărei țări, ci și de voința politică a acestora. Care va fi voința politică a României în această privință? Nu cred că este greu de identificat și de prezis, avînd în vedere evoluția ultimilor ani. România a avut din punct de vedere legislativ, în ultimele decenii, standarde care se plasau peste nivelul mediu al **Cartei**. Ulterior ele au fost coborîte foarte mult.

Este *cazul folosirii limbii materne în administrație și în justiție*. Acest lucru a devenit, dacă nu imposibil, în orice caz un lux. În aceste condiții pregătirea și angajarea personalului bilingv în aceste instituții nu se mai specifică. Unele din restricțiile severe impuse prin recent adoptata Lege a învățămîntului au coborît la un nivel foarte jos tradițiile noastre în domeniu; inscripționările bilingve sau multilingve, practicate zeci de ani, au fost lăsate la bunul plac al unor prefecți naționaliști, care le-au înlăturat printr-o simplă semnătură.

În situația în care **Carta** ar fi fost semnată înaintea acestor modificări legislative restrictive, România ar fi fost obligată să mențină propriile-i standarde ridicate. Dar chiar și acum, în ciuda acestor restricții, România se menține, în mare parte, peste limita inferioară a prevederilor **Cartei**. Tocmai de aceea, semnarea ei acum obligă la foarte puțin. Și cum aş putea crede că o țară care, în ultimii ani, și-a diminuat propriile standarde, ar putea dori să le ridice în urma semnării **Cartei**? Așa ceva, deși de dorit, nu este logic.

Cîteva exemple sînt necesare pentru a dovedi că afirmațiile anterioare nu sînt simple speculații „răuvoitoare”. Articolul 7 al **Cartei** conține obiectivele și principiile acesteia. Printre ele există unele care funcționează deja în România: recunoașterea aportului limbilor regionale sau minoritare la îmbogățirea patrimoniului cultural, posibilitatea de a învăța și studia limbile minoritare la toate nivelele educaționale, cercetarea în domeniul limbilor minoritare în universități sau instituții echivalente, etc. În același timp paragrafele 2—5 ale aceluiași articol conțin cîteva prevederi interesante, cum ar fi instituirea ca obiectiv al sistemului educațional a toleranței lingvistice, a respectului față de limbile minoritare, și încurajarea presei în promovarea unei asemenea atitudini; obligația statelor de a lua în considerare dorințele și nevoile exprimate de grupurile minoritare în elaborarea deciziilor interesînd limbile minoritare, încurajarea grupurilor pentru a forma consilii pe lîngă autorități, cu rol consultativ în luarea deciziilor care privesc limbile minoritare. Dar statele au posibilitatea de a face

rezerve la adoptarea acestor prevederi, ceea ce înseamnă că totul depinde de bunăvoința lor.

În ceea ce privește *capitolul referitor la educație*, din care în mod obligatoriu trebuie acceptate trei paragrafe sau subparagrafe, el nu va ridica nici o problemă României. Opt din paragrafele articolului 8 al **Cartei** există deja ca prevederi interne: există învățămînt în limba maternă la nivel preșcolar, primar, secundar; a fost introdusă, ca disciplină de studiu, istoria și tradițiile minorităților; există învățămînt în limba maternă la nivel universitar, ca și posibilitatea perfecționării cadrelor didactice; învățarea limbii materne sau învățămîntul în limba maternă este posibil și în alte părți decît cele locuite tradițional de minorități. Este adevărat că recent a fost desființat învățămîntul vocațional și profesional în limba maternă, la acest capitol România fiind sub prevederile **Cartei**, dar ea nu va fi obligată să accepte acest subparagraf. Ar fi nerațional să speri în voința politică a celor care l-au desființat acum cîteva luni. Ar fi însă interesant de văzut dacă va fi acceptată constituirea unui organism care să supravegheze modul în care sînt respectate prevederile acceptate și să analizeze progresul.

Din articolul 9, care se referă la *folosirea limbii materne în sistemul judiciar*, statele trebuie să accepte un paragraf sau subparagraf. De la sistemul instituit de Statutul naționalităților din 1945, de Constituția din 1965, care permitea folosirea limbii materne ca limbă a procedurii judiciare, s-a ajuns, prin Constituția din 1991, la folosirea limbilor materne numai prin interpret, serviciile acestuia fiind gratuite numai în cauzele penale. Este foarte puțin, dar compatibil cu una din alternativele propuse de **Cartă**. Mi-e foarte greu să cred că standardele mai înalte pe care le propune **Carta** vor fi acceptate, atît timp cît acest lucru nu este obligatoriu. Cum aș putea s-o cred. cît timp învățămîntul vocațional în limba maternă nu mai există, iar în universitățile de stat nu se vor constitui facultăți de drept în limba minorităților. Vor fi, probabil, acceptate unele prevederi care constituie o practică în România, deși nu există legislație care să le conțină. Astfel, documente legale ce țin de sfera dreptului privat sînt acceptate în justiție, iar unele legi importante sînt publicate și în limba minorităților. Acceptînd aceste paragrafe, care fără îndoială au importanța lor, România ar putea să aibă 5—6 paragrafe acolo unde i se cerea, ca obligație, numai unul singur. Dar marea problemă, aceea a acceptării limbii materne ca limbă a procedurii judiciare, nu va fi rezolvată, și nu va fi rezolvată nici chestiunea dreptului la interpret — pe cheltuiala statului — în cauze civile și penale. Deci este posibil să nu se schimbe nimic față de practica actuală.

În articolul 10, referitor la *autoritățile administrative și serviciile publice*, se prevede ca obligatorie acceptarea unui singur paragraf sau subparagraf. Trebuie făcută precizarea că, în ceea ce privește folosirea limbii materne în administrație, prevederile din România sînt categoric inferioare standardelor minime ale **Cartei**.

Dar există totuși, trei paragrafe care funcționează deja la noi și a căror ratificare n-ar ridica probleme: dreptul de a avea și folosi numele de familie în limba maternă; publicarea, de către autoritățile locale și regionale, a principalelor lor hotărâri și în limba minorităților. Deci toate prevederile de mare eficiență ale **Cartei**, care fac folosirea limbii materne funcțională, privind adresarea de cereri către autorități în limba maternă și primirea răspunsurilor în aceeași limbă, asigurarea unor servicii de traducere pe cheltuiala statului, pregătirea și angajarea personalului bilingv etc., pot să rămână în afara opțiunii Parlamentului român.

O situație asemănătoare este cea privind *presa*. Tot numai un paragraf trebuie acceptat, în vreme ce la noi funcționează câteva prevederi care acoperă 3 paragrafe. Din nou ar fi interesant de observat dacă se va accepta, ca un lucru în plus, mecanismul de consultare a organizațiilor minorităților, pentru luarea în considerare a intereselor minorităților. Este posibil să se considere că acest lucru se realizează deja prin intermediul Consiliului pentru minoritățile naționale, ceea ce în opinia mea, ar diminua sensul prevederii din art. 11, paragraful 3 al **Cartei**.

Trei paragrafe trebuie acceptate din articolul privind *activitățile și facilitățile culturale*. **Carta** conține câteva prevederi care ar avea forță și eficiență, precum: angajarea unui personal care să fie foarte bun cunoscător al tradițiilor minoritare sau regionale, încurajarea participării directe a reprezentanților grupurilor minoritare la planificarea activităților culturale; inițierea, promovarea și finanțarea unor servicii de traducere și cercetare terminologică în vederea menținerii și dezvoltării unui limbaj adecvat în limba minorităților în domeniul administrativ, comercial, economic, social, tehnic, juridic. Va accepta Parlamentul României aceste prevederi? Sau se va mulțumi cu acelea care deja există și funcționează? Din nou, răspunsul ține de voința politică.

În fine, aceeași este situația și cu articolul referitor la *viața economică și socială*, unde există obligația acceptării unui paragraf, dar ale cărui prevederi — în mare parte — sînt deja o practică la noi.

Ceva în plus aduce articolul 14, referitor la *schimburile transfrontaliere*, dar nu există obligația acceptării nici unei prevederi de aici.

Ca mecanism de monitorizare a respectării angajamentelor asumate prin **Cartă** se instituie obligația elaborării de către țară a unor “rapoarte periodice”, către Secretarul general al Consiliului Europei. Rapoartele sînt publice. Ele vor fi examinate de un comitet de experți și vor putea fi comentate și de organizații și asociații neguvernamentale, formalizîndu-se astfel o practică ce există în cadrul Consiliului Europei.

În concluzie, **Carta** poate să aducă foarte mult, sau să nu schimbe mai nimic. Depinde de ceea ce determină statele să o accepte. În cazul României depinde dacă este vorba de dorința sinceră de protejarea limbilor minoritare sau doar de un gest menit să impresioneze Consiliul Europei, prin dovedirea disponibilității

României de a accepta un document prețuit de instituția pan-europeană. Fiind prețuit documentul va fi prețuit și gestul, chiar dacă în esență nu se va produce decât o modestă schimbare. Spuneam la început că părerea mea ar putea să șocheze: eu cred că România a avut o politică de coborîre a propriilor sale standarde și a semnat **Carta** intenționat numai după aceea, pentru a nu mai fi obligată să le mențină (conform art. 4 din **Cartă**, ea n-ar mai fi putut face acest lucru după adoptarea **Cartei**). Cel mai bun argument este faptul că documentul a fost semnat la câteva săptămîni după adoptarea Legii învățămîntului, cînd, practic, toată legislația internă privind minoritățile era deja adoptată. Ceea ce se va întîmpla în Parlament la momentul ratificării va dovedi în același timp dacă România înțelege și spiritul, nu numai litera legislației internaționale și drepturilor omului. □

NOTĂ:

1. Inexistența unei definiții a minorităților naționale mă face să prefer în aceste comentarii formula „minorități lingvistice și naționale”, considerînd că o minoritate națională nu poate fi redusă numai la dimensiunea ei lingvistică.

*

***Renate WEBER** — Avocată, absolventă a Facultății de Drept, București, 1979. Co-președintă a Comitetului Helsinki Român, vicepreședintă a Federației Internaționale Helsinki pentru Drepturile Omului (Viena), director executiv al APADOR-CH. A publicat numeroase studii și articole pe problemele drepturilor omului și minorităților, în presa de specialitate.*